

Zakończenie I wojny światowej i uzyskanie niepodległości przez państwo polskie wpłynęło istotnie na tworzenie się pierwszych formacji granicznych na ziemiach odradzającego się państwa. Był to okres kształtowania się nowych granic, w którym zasadniczym problemem była ochrona granic warunkująca stabilizację wewnętrzną kraju oraz poprawę jego bezpieczeństwa. Pierwsze formacje graniczne powołano już w 1918 roku. Ich charakter, zadania i nazwy zmieniały się w zależności od rozwoju procesu kształtowania się granic oraz sytuacji w kraju i w państwach sąsiednich. Po dziesięciu latach przemian i przeobrażeń wypracowano ostatecznie system zabezpieczenia granic, który składał się zasadniczo z dwóch formacji: **Korpusu Ochrony Pogranicza** utworzonego w 1924 roku oraz **Straży Granicznej** powołanej Rozporządzeniem Prezydenta RP w 1928 roku. Korpus Ochrony Pogranicza, podległy Ministerstwu Spraw Wewnętrznych utworzono do ochrony wschodniego i północno-wschodniego odcinka granicy. Zadanie jakie powierzono Korpusowi było niezwykle trudne, bowiem granica wschodnia II RP stanowiła swoistą linię podziału między dwoma odmiennymi systemami polityczno-społecznymi jak również obszarami kulturowymi oraz ekonomicznymi.

KOP był formacją o charakterze wojskowym na czele, którego stało dowództwo. Trzon Korpusu stanowiło 6 brygad w skład, których wchodziły bataliony i szwadrony kawalerii. Najmniejszą jednostką organizacyjną Korpusu były strażnice. Do głównych zadań Korpusu Ochrony Pogranicza należało: niedopuszczenie do nielegalnych przekroczeń granicy, zwalczanie przemytu, ochrona znaków i urządzeń granicznych jak również współdziałanie z wojskiem w dziedzinie obronności państwa. **Straży Granicznej** podległej Ministerstwu Skarbu powierzono do ochrony zachodni, północno-zachodni oraz południowy odcinek granicy polskiej. Była to formacja o charakterze policyjnym, którą tworzyły inspektoraty okręgowe, inspektoraty graniczne, komisariaty i placówki graniczne. Do zadań Straży Granicznej należało między innymi: zwalczanie nielegalnego przekraczania granicy, nielegalnego ruchu towarowego i osobowego na wodach granicznych, ochrona bezpieczeństwa publicznego.

We wrześniu 1939 roku funkcjonariusze Korpusu Ochrony Pogranicza oraz Straży Granicznej brali udział w działaniach obronnych stawiając czynny opór najeźdźcom.

MAŁOPOLSKI INSPEKTORAT OKRĘGOWY STRAŻY GRANICZNEJ 1928-1935

Małopolski Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej (dalej MIOSG) został utworzony na podstawie rozkazu operacyjnego nr 5 z dnia 16.05.1928r. Komendanta Straży Granicznej gen. Stefana Paślawskiego w miejsce dotychczas istniejącego Małopolskiego Inspektoratu Okręgowego Straży Celnej.

Pierwszym kierownikiem MIOSG został mianowany przez Ministra Skarbu mjr Marian Jadwisiński, który pełnił tę funkcję do października 1928r. Kolejnym dowódcą MIOSG został insp. Władysław Ledochowcz, a w styczniu 1930r. komendę objął inspektor Jan Gorodyński. Ostatnim kierownikiem MIOSG był inspektor Wiktor Zakliński, który pełnił funkcję od czerwca 1933r. aż do momentu rozwiązania MIOSG 31 stycznia 1935r.

Nowo utworzonemu inspektoratowi okręgowemu powierzono ochronę południowej granicy państwa z Czechosłowacją od styku placówki Głuchaczki, aż do rejonu styku granicy polsko – rumuńskiej w miejscowości Żezawa o łącznej długości 1112,9 km, co stanowiło ok. 20,1 % wszystkich granic ówczesnego państwa. Był to w okresie międzywojennym najdłuższy odcinek granicy państwowej ochraniały przez jeden inspektorat okręgowy. Na wschodzie jednostki graniczne MIOSG stykały się z pododdziałami brygady Korpusu Ochrony Pogranicza Podole, natomiast na zachodzie ze Śląskim Inspektoratem Okręgowym Straży Granicznej.

Teren działania małopolskiego inspektoratu przypadła na obszar ówczesnych województw: krakowskiego, lwowskiego i stanisławowskiego. Służba w MIOSG należała do niezwykle ciężkich z uwagi na fakt, iż granica państwa przebiegała w rejonie wysokogórskim oraz na działające na tym terenie bandy przemytnicze i ukraińskie organizacje narodowe. W związku z tym wielokrotnie dochodziło do walk i potyczek patroli SG z przemytnikami oraz bojownikami ukraińskimi działającymi w strefie operacyjnego działania strażników małopolskich.

Wykaz stopni w Wojsku Polskim i Straży Granicznej w latach 1928 – 1939

Stopnie obowiązujące w Wojsku Polskim	Stopnie obowiązujące w Straży Granicznej
generał brygady	dowódca Straży Granicznej
pułkownik	nadinspektor
podpułkownik, major	inspektor
kapitan, rotmistrz	nadkomisarz
porucznik	komisarz
podporucznik	podkomisarz, aspirant (chorąży)
starszy sierżant, starszy wachmistrz	starszy przodownik
sierżant - wachmistrz	przodownik
plutonowy - kapral	starszy strażnik graniczny
starszy szeregowy	strażnik graniczny

Straż Graniczna w tym i MIOŚG wykonując ustawowe działania w zakresie ochrony granicy państwowej oraz w celu zabezpieczenia porządku w strefie nadgranicznej prowadziła działania wywiadowcze, które obejmowały:

- wywiad „przeciwprzemysłowy” zmierzający do wykrywania, monitorowania szlaków przemysłowych, składnic towarów oraz osób zajmujących się organizacją i przemysłem towarów,
- wywiad polityczny prowadzący rozpoznanie wśród organizacji komunistycznych i mniejszości narodowych działające bezpośrednio w strefie nadgranicznej, a także po stronie państwa sąsiedniego,
- wywiad wojskowy i gospodarczy po stronie państwa sąsiedniego (w tym działania operacyjne na rzecz Oddziału II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego).

W okresie międzywojennym SG posiadała w swoich strukturach organizacyjnych pion służby wywiadowczej nazywany służbą informacyjną. W Małopolskim Inspektoracie Okręgowym SG pracą służby informacyjnej kierował komisarz Karol Kowalski, któremu podporządkowani byli oficerowie wywiadowczy znajdujący się przy Inspektoratach Granicznych i komisariatach SG oraz placówki wywiadowcze II linii.

W latach trzydziestych zgodnie z założeniami Ministerstwa Skarbu placówki wywiadowcze SG miały znajdować się w większych miastach Polski. To też w rejonie służbowej odpowiedzialności Małopolskiego Inspektoratu Okręgowego SG takie placówki znajdowały się w Przemyślu, Rzeszowie, Lwowie i Stanisławowie. Usytuowanie placówek i posterunków wywiadowczych zależało od sytuacji panującej w danym rejonie, zwykle znajdowały się one w miejscach, gdzie występowało największe zagrożenie przestępczością graniczną i polityczną.

Podstawową jednostką administracyjną w strukturze inspektoratów okręgowych, były inspektoraty graniczne (dalej IG), które zajmowały się ochroną odcinka granicy państwowej średnio o długości od 120 do 160 km. Inspektoratom granicznym podlegały komisariaty SG oraz placówki I i II linii (placówki wywiadowcze).

W początkowym okresie w skład Małopolskiego Inspektoratu Okręgowego wchodziły cztery Inspektoraty Graniczne z siedzibą w Nowym Targu, Nowym Zagórz, Stryju i Kołomyi. W kwietniu 1930r. na podstawie rozkazu nr 4 Komendanta SG został utworzony Inspektorat Graniczny w Samborze. Zmiana w strukturze organizacyjnej MIOŚG przyczyniła się do skrócenia poszczególnych odcinków granic podległych IG, jednak pomimo tego należały one do najdłuższych w SG i przedstawiały się następująco:

Długość odcinków granicy Inspektoratów Granicznych i podległych komisariatów wg danych z czerwca 1930r.

IG nr 18 Nowy Targ		IG nr 19 Jasło		IG nr 20 Sambor		IG nr 21 Stryj		IG nr 22 Kołomyja	
komisariat	długość odcinka w km	komisariat	długość odcinka w km	komisariat	długość odcinka w km	komisariat	długość odcinka w km	komisariat	długość odcinka w km
Jabłonka	51	Piwniczna	34	Wola Michowa	47	ławoczne	46	Żabie	146
Czarny Dunajec	27	Muszyna	36	Dwernik	43	Ludwikówka	35,5	Kossów	48
Zakopane	73	Gładyszów	48	Borynia	36	Słotwina	157	Śniatyn	42

Krościenko	58,5	Krempna	37,5	Smorze	25	Worochta	42	Horodenka	32
		Jaśliska	36						
Razem :	209,5	Razem :	191,5	Razem :	161	Razem :	280,5	Razem :	268

Źródła: opracowanie własne autora na podstawie rozkazów KSG w Warszawie

Przeniesienie 25 marca 1930 roku siedziby sztabu MIOŚG wraz z placówką wywiadowczą II linii z Sanoka do nowego miejsca w Przemyślu przy ulicy Rynek 23 (Budynek został zburzony w trakcie działań wojennych podczas agresji Niemiec na ZSRR w czerwcu 1941r. -obecnie w tym miejscu znajduje się fontanna) zakończyło proces organizacji przemyskiego inspektoratu (załącznik nr 1). Od tej chwili losy Straży Granicznej są nierozłącznie związane z miastem.

Po zakończeniu procesu organizacji MIOŚG stan etatowy jednostki w lipcu 1930r. wynosił 1016 funkcjonariuszy w tym 46 oficerów oraz 16 pracowników kontraktowych.

W okresie międzywojennym obszar działania MIOŚG nie znajdował się na głównych szlakach przemytu towarów do Polski, jednak pomimo tego funkcjonariusze MIOŚG w trakcie wykonywania zadań służbowych ujawnili w latach 1928 - 1935 przemyt o łącznej wartości **5 412 578,60 zł** co stanowiło około 22 % wartości ujawnionego przemytu w skali całej Straży Granicznej. Ponadto w trakcie działań granicznych funkcjonariusze MIOŚG zatrzymali **7 340 osób** za dokonanie nielegalnego przekroczenia granicy. W rozbiciu na poszczególne lata przedstawia się to następująco:

Do najczęściej przemyconych przez granicę towarów z Czechosłowacji do Polski należały:

- wyroby metalowe (nakrycia stołowe, nożyki do golenia, brzytwy),
- odzież, obuwie „Bata”,
- artykuły spożywcze (cytrusy, owoce południowe, sery), wyroby "Dr.Oetkera",
- wyroby przemysłowe (radia, płyty gramofonowe, rowery, lampy naftowe, motocykle, samochody, opony),
- artykuły monopolowe (zapałki, zapalniczki, kamienie zapałowe, spirytus, tytoń, papierosy oraz sacharyna)
- medykamenty.

ROK	Liczba osób		Ogólna wartość zatrzymanego towaru w złotych
	zatrzymanych w trakcie przekroczenia granicy	zatrzymanych z towarem pochodzącym z przemytu	
1928	422	165	103 599,10
1929	1063	580	501 025,76
1930	1055	821	1 329 600,32
1931	1077	1403	807 770,62
1932	1367	1869	1 841 182,40
1933	1059	2055	561 594,86
1934	1232	3049	254 124,63
1935	65	177	13 680,86
Razem:	7 340	10 119	5 412 578,60

W latach trzydziestych z Polski do Czechosłowacji przemycano (tzw. wymyt) płody rolne, drób oraz konie. Przymyt koni do Czechosłowacji w okresie międzywojennym stanowił bardzo duży problem dla władz czechosłowackich. Aby ograniczyć skalę występującego zjawiska władze państwowe Czechosłowacji zmuszone były wprowadzić na terytorium państwa rejestr zwierząt, a także wydać karty identyfikacyjne dla koni.

Z Rumunii do Polski przemycano głównie wyroby tytoniowe, alkohol, owoce południowe oraz odzież tzw. "barańczuki", której kupnem byli zainteresowani turyści przebywający na wczasach w rejonie Zaleszczyk oraz w okolicach Worochty.

Do odcinków granicy małopolskiego inspektoratu o bardzo dużym zagrożeniu przestępczością graniczną należał rejon podległy IG w Nowym Targu i Jaśle natomiast do odcinków w miarę spokojnych należał odcinek podległy IG w Stryju.

Z historią Małopolskiego Inspektoratu Okręgowego SG w Przemyśle związane są również losy Bursy dla dzieci oficerów i szeregowych Straży Granicznej, która została utworzona w 1933r. z inicjatywy przemyskich strażników. Bursa miała siedzibę w specjalnie wynajętym w tym celu budynku w Przemyśle przy ulicy Barskiej 7. Początkowo w Bursie przebywało 35 wychowanków, jednak z czasem liczba dzieci w internacie wzrosła do 50. W związku z tym w 1937r. Komendant

Główny SG wraz z Zarządem Stowarzyszenia Bursy dla dzieci oficerów i szeregowych SG podjęli decyzję o przeniesieniu internatu do Lwowa, gdzie Bursa funkcjonowała do wybuchu II wojny światowej.

W grudniu 1934r. w związku z kolejną reorganizacją w SG została podjęta decyzja przez Ministerstwo Skarbu w sprawie zmiany organizacji i dyslokacji jednostek granicznych ochraniających południową granicę państwa. W miejsce istniejącego dotychczas MIOSG zostały utworzone dwa nowe inspektoraty okręgowe tj.:

- **Zachodnio Małopolski Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej** z siedzibą w Krakowie, któremu podlegały Inspektoraty Graniczne Bielsko (przekazany ze Śląskiego Inspektoratu Okręgowego Straży Granicznej) oraz Inspektoraty Graniczne w Nowym Targu i Jaśle,
- **Wschodnio Małopolski Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej** z siedzibą we Lwowie, któremu podlegały Inspektoraty Graniczne w Samborze, Stryju i Kołomyi.

W związku z likwidacją agend MIOSG siedziba sztabu została przeniesiona w marcu 1935r. z Przemyśla do Lwowa. Celem reorganizacji jednostek granicznych na południowym odcinku granicy państwa było przede wszystkim skrócenie odcinka granicy państwowej podporządkowanej jednemu Inspektoratowi Okręgowemu oraz dostosowanie struktury organizacyjnej do zmieniającej się sytuacji polityczno-gospodarczej w kraju.

Z chwilą rozwiązania Małopolskiego Inspektoratu Okręgowego SG na terenie miasta Przemyśla pozostała tylko placówka wywiadowcza II linii, którą kierował starszy przodownik Władysław Szpakowski. Placówka ta funkcjonowała na terenie miasta do połowy września 1939r.

Powstanie Wojsk Ochrony Pogranicza

Koniec II wojny światowej rozpoczął kolejny rozdział historii formacji granicznej przeznaczonej do ochrony granicy państwowej. Zaraz po zakończeniu działań wojennych ochronę granicy państwowej powierzono oddziałom wojskowym. Dopiero 13 września 1945 roku rozkazem Naczelnego Dowódcy Wojska Polskiego powołano do życia formację graniczną -

Wojska Ochrony Pogranicza. Oddziały WOP otrzymały kolejną numerację od 1 do 11; były to zarazem ich nazwy. Tworzony dla rzeszowskiego obszaru granicznego oddział WOP otrzymał numer 8 i siedzibę w Przemyślu. W chwili powstania 8 Oddział WOP miał 4 komendy odcinków i 16 placówek granicznych. W latach 1947 - 1956 następowały kolejne zmiany strukturalne i organizacyjne w formacjach granicznych. Zmianom ulegała nie tylko ich podległość, ale również struktura oraz nazwy oddziałów. Istotne zmiany nastąpiły w 1976 roku, po przeprowadzonej reorganizacji w całej formacji granicznej. W miejsce dotychczasowych oddziałów na granicy wschodniej wprowadzono brygady a wraz z ich powstaniem placówki graniczne przemianowano na strażnice. W Przemyślu w miejsce 26 Oddziału WOP powołana została Bieszczadzka Brygada Wojsk Ochrony Pogranicza jej struktura organizacyjna opierała się na batalionach, w których skład wchodziły strażnice.

Powstanie Straży Granicznej

Przełom lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych przyniósł zasadnicze zmiany polityczno-społeczne w Polsce oraz Europie Środkowo-Wschodniej. Zachodzące przemiany nie ominęły również formacji granicznej. Na podstawie ustawy z dnia 12 października 1990 r. w miejsce Wojsk Ochrony Pogranicza utworzona została 16 maja 1991 r. jednolita umundurowana formacja - Straż Graniczna podległa początkowo Ministrowi Spraw Wewnętrznych a od 1997 r. Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji. Centralnym organem administracji w sprawach ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego jest Komendant Główny Straży Granicznej. Terenowymi organami Straży Granicznej są: komendanci oddziałów, komendanci placówek i dywizjonów Straży Granicznej.

Oprócz tradycyjnych zadań związanych z ochroną granicy takich jak np. organizowanie i kontrola ruchu granicznego, rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, zapewnienie porządku publicznego na obszarze przejść granicznych i strefie nadgranicznej, osadzanie i utrzymywanie znaków granicznych na lądzie, ochrona nienaruszalności znaków i urządzeń służących do ochrony granicy państwowej, wykonywanie postanowień umów międzynarodowych o stosunkach prawnych itp., pojawiły się zadania zupełnie nowe, jak : ochrona morskich granic państwa, którą dotychczas zajmowały się

jednostki Marynarki Wojennej, nadzór nad eksploatacją polskich obszarów morskich oraz przestrzeganiem przez statki przepisów obowiązujących na tych obszarach, dbanie o ekologiczne interesy na morzu, zapobieganie transportowaniu przez granicę państwową odpadów i szkodliwych substancji chemicznych oraz materiałów promieniotwórczych, a także zanieczyszczaniu wód granicznych, zapobieganie przemieszczaniu przez granicę państwa narkotyków i substancji psychotropowych, pełnienie niektórych funkcji urzędu imigracyjnego.

Obecnie istnieje dziewięć oddziałów Straży Granicznej tj.: Warmińsko- Mazurski, Podlaski, Nadbużański, Bieszczadzki, Śląski, Karpacki, Nadodrzański, Morski i Nadwiślański oraz trzy ośrodki szkoleniowe: Centrum Szkolenia Straży Granicznej w Kętrzynie, Centralny Ośrodek Szkolenia Straży Granicznej w Koszalinie oraz Centralny Ośrodek Szkoleń Specjalistycznych Straży Granicznej w Lubaniu.

opracował mjr rez. SG dr Piotr Kozłowski

Odnaczenia nadawane w służbach granicznych:

